

VAN-E KIÚT A VÁLSÁGBÓL?

Nem kell különösebb társadalomkutatói búvárkodásokat és elemzéseket végezni ahhoz, hogy eljussunk a szomorú következtetésig: a magyar társadalom, a magyar közélet ma súlyos politikai, szociális és morális válságot él át, és ez a válság érzékelhető a kisebbségi magyar közösségekben: Erdélyben és a Felvidéken is. Erről a válságról mindazonáltal, legalábbis a nyilvánosság színterein, kevés szó esik, pontosabban: mindkét magyarországi (és persze mindkét erdélyi) politikai erő (akár így is fogalmazhatnák: politikai „hitfelekezet”) részéről hangzanak el igen véstjósító kijelentések, kizárólagosan a szembenálló politikai erők felelősségéről, arra azonban alig törekszik valaki, hogy elmélyültebben és elemző módon vessen számot a mára kialakult széles körű válság természetével, okaival és következményeivel.

Nyilvánvaló, hogy a most következő futólagos megjegyzések, amelyek a nemrég megrendezett mezőkövesdi, *Dialógusok* nevet viselő kulturális tanácskozáson, egy napirenden kívüli felszólalás keretében hangzottak el, nem léphetnek fel azzal az igénnyel, hogy szélesebb körben és a kívánatos mélységben mutassák be az észlelt társadalmi-politikai-morális válság tüneteit és okozóit. Csupán szelvényeztek ezek, amelyek közreadását talán az is indokolja, hogy a mezőkövesdi tanácskozás közel kétszáz – magyarországi, szlovákiai, kárpátaljai és erdélyi – résztvevője igen nagy érdeklődéssel fogadta őket, és számos biztatás érkezett avégett, hogy az ott elhangzottak szélesebb körű nyilvánosság elé kerüljenek. Ennek a kívánságnak teszek eleget, amikor pontokba szedve papírra vetem a tanácskozáson elmondottakat.

1.) Igen fájdalmasnak és ártalmasnak tartom azt, hogy a magyar értelmiség, különösen a humán értelmiség (így az írók, művészek, tudósok, tanárok stb.) korábban, még a legsötétebb diktatúra évtizedeiben is érvényesülő közéleti tekintélye és hatékonysága a mögöttünk álló másfél évtizedben egy igen radikálisan működő „erőző” áldozata lett. A közép-európai rendszerváltozásoknak mindenütt a humán értelmiség volt a kezdeményezője és szervezője, ez a történelmi szerep fokozatosan és most már rohamos tempóban leépült, és mára ott tartunk, hogy a humán értelmiségnek szinte semmi befolyása sincs a közélet eseményeire, kivált a politika stratégiai döntéseire. A kormányzati pozícióban lévő politikusok, de az ellenzékiek is hovatovább szánakozó mosollyal legyintenek az értelmiségi emberek „okvetetlenkedéseire”, és legfeljebb a hozzájuk teljes mértékben lojális értelmiségiek számíthatnak némi figyelemre, azok, akik igazolni és nem bírálni kívánják a pártpolitikusok döntéseit.

Időközben felnövekedett és megerősödött az a gazdasági-pénzügyi hatalmi csoport, amely többnyire nem nyilvánosan, inkább a színpalak mögött tartja kezében a politikai döntéseket. Ez a pénzügyi „elit” időnként ad némi alamizsnát a kultúra képviselőinek, természetesen elvárva azt az ellenszolgáltatást, hogy az alkotó értelmiség nem okvetetlenkedik a milliárdosok gyanús ügyeinek firtatá-

sában, magát a kultúrát mindazonáltal hasznos, de nem szükséges dekorációnak tekinti a pénz világának homlokzatán, anélkül persze, hogy komolyabban fáradozna a kulturális értékek megértése és elsajátítása körül. A magyar kultúra ma nem báró Hatvany Lajosokkal és báró Kornfeld Zsigmondokkal találja szemben magát, és a milliárdosok körében (kevés kivétellel) nem alakult ki az a mentalitás, amely száz esztendővel ezelőtt a modern magyar kultúra létrejöttének elsődrendű támasza volt.

2.) A politikai-kormányzati munkában igen sok kínos zavar tapasztalható. Csak a legutóbbi hónapokban is: az egészségügyi törvény körül épeszű ember mára alig képes átlátni és megítélni a fejleményeket, csak az érzékelhető, hogy egy átalakítási stratégia, amelyre éppen az egészségügyi szolgáltatások rendszerének hatékonyabb (és átláthatóbb) működtetése érdekében multhatatlanul szükség van, jó mélyen belesüllyedt a pártpolitikai élet mocsarába, és az országgyűlési képviselők sem igen tudják megmagyarázni, miért érdemes támogatni, vagy miért kell elutasítani az egészségügyi reformokat.

A legfontosabb beruházási ügyekben kifejezetten szerencsétlenkedés és kapkodás tapasztalható, így például a „kormányzati negyed” felépítése körül, a tervezetre eddig, mint mondják, sok százmillió forintot költöttek el, majd sajátos kommunikációs ötlettel bejelentették, hogy a műveleteket nem „leállították”, hanem „megállították” (nagyon finom stilisztikai érzékre vall, ha a kettő között valaki felfedezi a különbséget). Hasonló tapasztalatokat lehetett szerezni a budapesti metróépítés körül, csak úgy röpködnek a százmilliók, amikor szó esik arról, hogy az építkezés költsége hétfőről keddre milyen mértékben változik. (Korábban hasonló számháború zajlott az autópályák építése körül.) Mondhatnám, ember legyen a talpán, aki ezekben a bonyodalmakban eligazodik.

A hevenyészett kormányzati intézkedések természetesen nem pusztán a jelenleg regnáló adminisztráció számláját terhelik, így volt ez a korábbi kormányok idején is, hadd emlékeztessenek a Nemzeti Színház felépítése körüli érthetetlen és siralmas dolgokra: elkészült egy meglehetősen széles szakmai körben rokonszenvenvvel fogadott tervtanulmány, hozzáfogtak az alapozás munkálataihoz, aztán következett egy új kormányzati ciklus, és az illetékes hatalmi tényező befejezettnak nyilvánította az elkezdett építkezést, elvetette a már elfogadott terveket, és a saját „házi” építészével (aki a villáját is megtervezte) készítettett új helyszínre új terveket, a korábbi elképzelések emlékeztetőjéül meg ott maradt a (mára konszolidált) úgynevezett „nemzeti gödör”. A színház végül is felépült, hála Istennek, működik (a magyar színészet hőskorában, Déryné idején, falusi pajtákbán is tartottak színielőadásokat), a nemzet színháza mindazonáltal a legkevesébe sem emlékeztet azokra az épületekre, amelyekben Európa nyugati részén egy reprezentatív teátrum tevékenykedik.

3.) A magyar közéletben történelmileg nem ismeretlen, de mindig tragikus következményekkel járó szakadás tapasztalható, és mára két magyar közélet, két magyar értelmiség, két magyar kultúra létezik. A „pártok Magyarországa” lehetlenné tesz minden közös vállalkozást, közös felelősségvállalást és közös sikert.

Nem tudom, a politikai osztályban és a tudós politológusok körében (akiknek úgynevezett „szakserű” magyarázatai számomra mindinkább közönséges hadovának tetszenek) felismerte-e valaki ennek a kettészakadásnak a végzetessé váló következményeit. Pedig könnyű volna felidézni a magyar történelem beszédes példáit, mondjuk a Mohács előtti korszakból, midőn a király serege nem várta be azt, hogy csatlakozzanak hozzá az erdélyi, a horvátországi és a csehországi hadak, ezek egy része szándékosan, hatalmi ambícióktól vezetve, miként Szapolyai János erdélyi serege tette, hagyta magára és hagyta elvérezni a királyi sereget, és mindez történelmi értelemben tette tönkre azt az országot, amely valamivel korábban még a közép-európai régió vezető hatalma volt. (Innen azután, mondhatni, egyenes út vezetett el Trianonig.) A magyar történelem számos olyan példát ismer, amelynek tanúsága szerint a nemzeten belüli ellenségeskedés végzetes következményekkel járt az egész ország számára.

Mára nem csak a magyarországi, hanem a határokon túli magyar politikai közösségeket is végzetes belső ellentétek osztják meg, többnyire természetesen a magyarországi pártoskodás mintájára és hatására. Erdélyben egészen különleges szerencse, mondhatnám, kegyelmi ajándék kellett ahhoz, hogy a nemrégiben lezajlott európai parlamenti választásokon végül is négy magyar képviselő lehetett a magas brüsszeli testület tagja. (Bevallom, én nem számítottam ennyire!) Mindenesetre az erdélyi magyar politikai közösség (részben magyarországi példák és biztatások nyomán történt) végzetes kettészakításának könnyen lehetett volna az a következménye, hogy egyetlen magyar képviselő sem kerül az európai honatyák közé, és ez a veszedelem továbbra is fenyeget a soron következő romániai parlamenti választások alkalmával. A román államfő mindenesetre sikeresen dolgozott az ottani magyar politikai közösség kettészakításán, és ezt a manipulációs tevékenységét nyilván a jövőben sem adja fel.

4.) A politikai élet bipoláris rendszerének kialakulása eredményezte azt, hogy a magyar (és a határokon túli magyar) közéletben és kultúrában minden korábbi várákozással szemben rendkívüli mértékben megerősödtek a szélsőséges politikai erők pozíciói – egyelőre a szélsőjobboldalon, minthogy a magyar baloldal teljesen szétesőben van, az úgynevezett baloldali politikai tényezők sem szívesen képviselik a hagyományos baloldali politikai értékeket, és általánosságban is a baloldal fogalma elveszítette valódi jelentését és hitelességét, így azután baloldali lobogókkal legfeljebb a politikai mező szélső balszélén fellépő pártocskák tesznek kísérletet. Ezeknek azonban – a Kádár-féle rendszer bűnei és hitelvesztése következtében – szerencsére nincsenek tényleges lehetőségeik. Viszont mindinkább teret nyertek az egykori hazai szélsőjobboldal ideológiai és mozgalmi örökösei és ezeknek félkatonai szervezetei, amelyek mára öntudatosan masíroznak, gondolom, valamiféle, a vágyálmodban körvonalazódó hatalomátvétel felé. Magam igen veszedelmesnek tartom azt, hogy tulajdonképpen jó szándékú és a magyarság jövőjéért aggódó fiatalok olyan lobogók alatt, olyan jelszavak mellett keresik helyüket, amelyek különben az ország idősebb nemzedékeit egy kifejezetten magyarságellenes, nemzetvesztő politikai kurzusra emlékeztetik.

5.) Végül: számot kell vetni annak következményeivel, hogy az ország egy igen kis része hihetetlenül meggazdagodott, egy igen nagy része pedig hihetetlenül elszegényedett. Annak idején (különben a későbbiekben helyét a szélsőjobboldalon kereső Oláh György egy híressé vált metaforája nyomán) „hárommillió koldus” Magyarországról beszéltek, és az ezzel járó társadalomkritika kifejezésre talált a szociáldemokrácia, a polgári liberalizmus és a népi irodalom táborában is. Mára ismét létrejött ez a hárommillió (vagy nagyobb) szegénység: a kiszolgáltatott, teljességgel reménytelen és jövőkép nélküli embersokaság, amely egyszerűen képtelen integrálódni a polgári társadalomba, és csupán azért nem veszélyezteti igazán ennek a társadalomnak a berendezkedését, intézményeit, mert nincs politikai képviselete. És akkor még nem is szóltam azokról a rejtett és időzített „bombákról”, amelyek egyszer valóban felrobbanhatnak és veszedelmes társadalmi válságot idézhetnek elő: természetesen az emberhez méltó élet elemi feltételeit is nélkülöző, nyomorban élő rétegekre, például a vidéki cigányságra gondolok.

A magyar társadalom, mondhatnám, ma két politikai stratégia vagy inkább lelki berendezkedés megosztó világában vergődik: egyfelől érvényesül egy bizonyos absztrakt racionalitás, amely hatékony reformintézkedések által kívánja megoldani a kialakult válságos helyzetet, másfelől érvényesül egy szenvedélyekre, mindenekelőtt (kétségtelenül jogos) társadalmi elégedetlenségre építő demagógia, amely voluntarista elképzelések révén ígéri ugyanezt. (Kitetszett ez a mezőkövesdi tanácskozás megszólalásaiban is.) Úgy gondolom, hogy értelmes, ugyanakkor empátikus beszéddel kellene elemezni a válság okait, körülményeit és a megoldás lehetőségeit. Erre pedig csak az értelmiségnek (a független értelmiségnek) lehet képessége és mandátuma. Ha tehát ki akarunk emelkedni a szociális, politikai és morális válságból, ennek az értelmiségnek kellene (akárcsak a nyolcvanas évek végén) felemelnie a fejét és a szavát.

POMOGÁTS BÉLA

